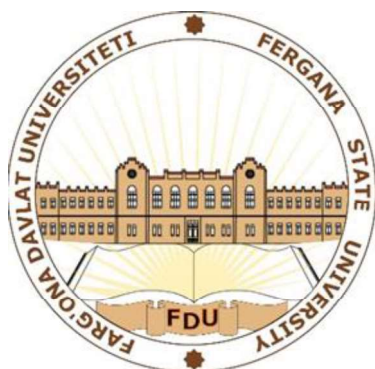

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**FARG‘ONA
DAVLAT
UNIVERSITETI**

“Ilm-zakovatimiz – senga, ona-Vatan!”

**mavzusidagi Respublika onlayn ilmiy-amaliy
anjumani materillari**

3-qism. Ijtimoiy-gumanitar fanlar

Farg‘ona, 2022-yil 20-yanvar

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ш. Мирзиёев. Ўқитувчи ва мураббийлар куни муносабати билан ўтказилган тантанали тадбирдаги маърузаси. 2020 йил. октябр.
2. М. Холматова Оилавий муносабатлар маданиятини такомиллаштириш ва соғлом авлодни тарбиялаш муаммолари: – Тошкент, 1998. 270-бет.
3. Ж. Ҳасанбоев, Ҳ. Сарибоев ва бошқалар. Педагогика. – Т.: Фан, 2006.
4. Маънавият юлдузлари – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2011.

М.А. Dedaxanova - O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti o‘qituvchisi

RAUF PARFI SHE’RIYATIDA SHAMOL KONSEPTI

XX asr o‘zbek modern she’riyatida ko‘chma ma’noni ifodalash masalasini lingvokognitiv jihatdan o‘rganish bugungi kunda dolzarb mavzulardan hisoblanadi. Bu borada metaforik ifodalarning leksik-semantik xususiyatlarini tadqiq etish, modern poetik manzarani shakllantirishda antroposentrik metaforalar rolini o‘rganish alohida e’tibor talab qiladi. **ABSTRAKT** → **ODAM**, ya’ni insonga nisbatan qo‘llangan mavhum otlar jonli mavjudotdek tasvirlanishi o‘zbek modernizmida, jumladan, uning asoschilaridan bo‘lmish Rauf Parfi ijodida talaygina uchrab turadi. Ularni shartli ravishda **abstraktomorfik metafora** deya alohida turga ajratishimiz mumkin.

Abstraktomorfik metafora sifatida SHAMOL timsoli ham antroposentrik xarakterga ega. U Rauf Parfi ijodida “*OZOD RUH*”mi yoki “*DUSHMAN*” timsolimi?” – degan savol tug‘iladi. Bu obraz zimmasiga muhim ma’no-mazmun, badiiy yuk ortilgan. “*Shamolga osilib yashadim*” [P.Парфи. Туркистон руҳи: Б. 240], deydi shoir. Uni o‘qib, mantiq ko‘chalariga qo‘yilgan qizil chiroqlarga parvo qilmay, yo‘lni kesib o‘tayotgan yo‘lovchi holatiga tushgandek bo‘lamiz: axir, qanday qilib shamolga osilib yashash mumkin? Biroq haqiqiy poeziyaning qudrati mana shunday o‘ta nozik va qaltis ma’no tovlanishlarida namoyon bo‘ladi. Shoir boshqa bir she’rida shamollarni “dolg‘alarning shoshqin oqimida shiddat ila yuzayotgan” kemanding darg‘asiga o‘xshatadi³⁴⁷. “Shamollar” sarlavhali she’rida esa bu metaforik timsol yanada mukammallashadi. She’rning boshlanishidayoq shamol shovqinini eshitgandek bo‘lamiz: “*Shamollar boshimda aylanur*”. She’r davomidan anglash mumkinki, lirik qahramonning boshida aylanayotgan shunchaki shamol emas, “odamlarning, vatanlarning shamollar shaklida hayqiriq ovozi”dir. Bunga shamollar onasi bo‘lgan o‘z asri sabab (“*Shamollar onasi, hey asrim*”). She’r “shamollar poyida” hazondek sinayotgan notavon odamzodning achchiq qismatiga marsiya o‘laroq yangraydi. Uning nihoyasida shamollar bo‘ronga aylanadi. B.Fazliddin ta’biri bilan aytganda, “shoirning shamolini xohlang olis-olis *ORZULAR* deb tushuning, xohlang ulkan dardlar, to‘zondan iborat *HAYOT* deb qabul qiling, xohlang *ERK* deb biling... shoirni ko‘proq shamoldagi ozod ruh maftun etgan bo‘lsa kerak. Ammo o‘ta hur ko‘ringan shamolning ham ixtiyori o‘zida emas – butun olamlar Sohibining izmida”³⁴⁸.

Ammo, bizningcha, shamol metaforik timsoli yovuz, ichi qora, hasadgo‘y, xiyonatkor raqib, *DUSHMAN* qiyofasida aks etadi va “*Yo‘limizni kesma, ey yovuz shamol!*” [P.Парфи. Туркистон руҳи: Б. 87] – deya murojaat qilinadi. Lirik qahramon: “*Sanchilar ko‘zimga shamolning ignasi*” [P.Парфи. Сакина: Б. 160], deya to‘siqlarga qarshi kurashar ekan, dushmanning soxta mulozamati, “mehribonchiligi”ga shunday e’tiroz bildiradi: “*Shamol, sochlarimni tarama, Oqarsa oqarsin azobdan*” [P.Парфи. Сакина: Б. 200], “*Xushomad qila boshladilar maysalar, Shamollar, Bulutlar, changlar, Yana allaqanday narsalar*” [P.Парфи. Сакина: Б. 231]... Bir o‘rinda aldangan bulutni ovutadi:

Nechun qo‘l berdingiz shamolga, nechun,

Nechun qul bo‘ldingiz bulutlar, qayta?

Holbuki: shamol – yo‘q, siz – yo‘q, bulutlar,

Siz telba shamolga bir ermak faqat [P.Парфи. Сакина: Б. 111].

³⁴⁷Фазлиддин Б. Беҳзод Фазлиддин. Сўз салтанати // Рауф Парфи поэтик оламига бир назар (<https://kh-davron.uz>).

³⁴⁸Фазлиддин Б. Ўша манба (kh-davron.uz)

Raqibini qo‘llab-quvvatlayotganlar ko‘pligidan o‘zini o‘jiz sezib, “*Nechun boshim uzra qora shamollar, Osmonda ignadek nur yo‘qdir, nechun?*” [P.Парфи. Сакина: Б. 270], “*Nahot chekinmasdir vabo shamoli*” [P.Парфи. Сакина: Б. 275], deya xayolga toladi:

*Yo ‘lni darg‘a shamollar oldi,
Mana, sudrab borar ketamni.*

U tomonda nimalar qoldi,

Bu tomonda ne kutar meni?.. [P.Парфи. Сакина: Б. 159]

Nihoyat, kurashishdan charchab: “*Achchiq shamollarga sotdim o‘zimni. Shamollar o‘qisin tanimni teshib*” [P.Парфи. Сакина: Б. 163], deydi va ayni yangi hayot boshlanadigan tong vaqtida raqib hujumiga qarshiliksiz o‘zini topshiradi: “*Ay, sovurdim ul sovuq shamollarga, Hukm qildim o‘zimni. Tong chog‘i otdim*” [P.Парфи. Сакина: Б. 249]. Yaproqdek xazon bo‘lishga rozi bo‘lgani natijasida yori raqibga nasib qiladi: “*Bu payt falaklarga sovrilar kulim, Yerga to‘kilaman seni yo‘qotib, Shivirlab shamollar marsiyasini*” [P.Парфи. Сакина: Б. 179]. Ammo vaqt o‘tib, “*Jismimni sindirdi — ajal shamoli. Tobutimni quchib yig‘ladingiz*” [P.Парфи. Сакина: Б. 250], deya taslim bo‘lganidan biroz o‘kinadi. Chunki bu xato nafaqat o‘zini, balki onasini ham tiriklayin o‘ldirgan edi: “*Ko‘zguning ko‘zinda shamol uxlaydir, Onajon, qaydasan, jannatmi joying?*” [P.Парфи. Сакина: Б. 245]. Lekin endi kech, o‘zini ovutishdan boshqa chora yo‘q, negaki kurashishga kuchi ham qolmagan edi: “*Shamolga osilib yashadim, Mingga kirdim, chiridi jismim, So‘ngaklarim oqardi qaqshab*” [P.Парфи. Сакина: Б. 236].

Xulosa qilib aytganda, Rauf Parfi ijodidagi mavjud lingvistik metaforalar kognitiv tilshunoslikning obyektidir, chunki ular ko‘proq asosiy sezgilardan kelib chiqib, mental birlik sifatida yuqori darajadagi polisemiya va idiomatiklikni aks ettiradi. Bunday ijodiy mahorat nazariy tilshunoslikda ham o‘ziga xos qator yangiliklar ochilishiga asos bo‘lib, o‘zbek tilida imkoniyatlar kengligini ko‘rsatadi. Shu bois bunday tadqiqotlar til nazariyasini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

Mahliyo Yuldasheva – Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

YOLG‘IZLIK HISSINI TUSHUNTIRISHDA FENOMENOLOGIK VA GUMANISTIK YONDASHUVLAR TAHLILI

Fenomenologik yondashuv namoyandalari inson tasavvuridagi shaxslararo munosabatlar, ya’ni fenomenologik ideallar hamda real muloqot tuzilmasi o‘rtasida tafovut mavjud, deyдилar. Xuddi ana shu tafovut yolg‘izlik hissini vujudga keltiruvchi asosiy sabab bo‘lib xizmat qiladi. Inson to‘g‘ri muloqot o‘rnatishga intiladi va u jamiyatdagi ideal munosabat deb yuritiladi. Boshqa so‘zlar bilan aytganda, jamiyat individni shaxsiy individual xususiyatlari, tasavvurlari, qiziqishlari, xohish-istaklariga zid ravishda harakat qilishga undaydi. Natijada inson o‘zining fenomenologik ideallari mavjud bo‘lmagan qirralarini anglagan holda jamiyatdan o‘zgalarga o‘xshamagan o‘zining noqis tomonlarini ko‘ra boshlaydi. Bu esa unga og‘riqli holatni boshdan kechirishga olib keladi.

Ba’zan yolg‘izlik ijodkorlik, yaratuvchanlik holatini ham ifodalaydi. Bunda inson uchun o‘z g‘oyalarini kashf etishida yolg‘izlikni his qilish muhim o‘rin egallaydi. Yolg‘izlikni qabul qilish o‘ziga yarasha qat’iyat va matonatni talab qiladi. Ijodkor inson o‘ziga mos suhbatdoshni topadi, lekin jamiyatga nisbatan ular baribir yolg‘izdirlar. Fenomenologik yondashuv modeli K.Rodjersga taallqli. Uning asosida shaxsning “Men” nazariyasiga qarama-qarshi “Ichki men” va “Ijtimoiy tasavvurdagi men” tuzilmasi yotadi. Ularning o‘rtasidagi kurash natijasida esa yolg‘izlik hissi kelib chiqadi. Inson o‘z-o‘zini anglash va o‘z imkoniyatlari, qobiliyatlarini kashf qilishi uchun ham yolg‘iz bo‘lishga intiladi. “Haqiqiy men” va “Ideal men” o‘rtasidagi tafovut yolg‘izlik deb atalgan himoya mexanizmiga olib keladi, deb yozadi Rodjers³⁴⁹. Yolg‘izlikning yuzaga kelish sabablari esa individning ichki shaxsiy menida mujassamlashadi. Psixodinamik yondashuv namoyandalari qarashlaridan farqli ravishda K.Rodjers yolg‘izlikning ildizlarini shaxsning yoshga xos bo‘lgan xususiyatlarida emas, balki shaxsga nisbatan bo‘lgan ta’sirotlarga borib taqaladi.

Uilyam Sadler va Tomas Djonsonlar yolg‘izlikni zamonaviy jamiyatdagi universal hodisa, deb atashadi. Uning yorqin ifodasi insonning o‘z-o‘ziga, ichki olamiga g‘arq bo‘lishidir. Yolg‘izlik o‘zining

³⁴⁹ Yuldasheva, M.B. Yolg‘izlik psixologiyasi. // Monografiya. – Farg‘ona, 2020. – 122 b.

159.	G.V. Abdullayeva – Bolalar she’riyatining ma’rifiylik fuksiyasi	226
160.	O. Kochkarova - Sh.X. Nuritdinova - Globallashuv va internet	227
161.	H. Abdullayeva - Tyutorlik faoliyati va uning rivojlanish tarixi	228
162.	Sh.A. Hamidov – Maktab o‘quvchilarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda bolalar, o‘smirlar sport maktabining ahamiyati	230
163.	M.N. Hasanova - Huquqiy ong va madaniyatni oshirishda konstitutsiyaning ahamiyati	231
164.	D.J. Haydaraliyeva. Samimiyat kuychisi	233
165.	M.M. Husaynova - O‘zbek milliy latifalari matnida uchrovchi ayrim stilistik hodisalar	234
166.	Sh.M. Jalolova - Scientific and educational youth morning power of the country	236
167.	Z.N. Mahmudova - Yuklamaning uslubiy xususiyatlari	237
168.	G.S. Mirzayeva - Badiiy matnlarda lingvokulturemalarning semantik va struktur tadqiqi	239
169.	Sh. Dushatova – Evfemizmlarning turli tillardagi o‘rganilishi tadqiqi	243
170.	A.B. Mirzayev - Masofaviy ta’limda online texnologiyalardan foydalanish – davr talabi	244
171.	A.T. Jangabaev - Navoiy asarlarining qoraqalpoqcha tarjimalarida sinonimlarning qo‘llanilishi	245
172.	M. Jumaeva. Integrated skills in writing process	246
173.	Sh.R. Karimjonova. Cognitive aspects of the causative verbs	247
174.	F.T. Kobilova, S. Saidova. The problem of nationality and preservation of proverbs (On the basis of A.Kadiri’s novel “ Days gone by”)	249
175.	A.M. Расулов, X.M. Расулова. Бола тарбиясида ахлоқий маданиятнинг ўрни	252
176.	M.A. Dedaxanova. Rauf parfi she’riyatida shamol konsepti	254
177.	M. Yuldasheva. Yolg‘izlik hissini tushuntirishda fenomenologik va gumanistik yondashuvlar tahlili	255
178.	O.N. Madaminov, H.S. Nabiyev. Xech kim mamlakatni sportchilardek mashhur qila olmaydi	256
179.	F.B. Rahmonova. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy rivojlanishining psixolingivistik xususiyatlari	258
180.	N.X. Toirjonova. Erkin Vohidovning "ruhlar isyoni" dostonida ozodlik tuyg‘usining talqini haqida	260
181.	J.N. Sharobidinov. Ijtimoiy ish xodimining mahallada-aholini ayrim qatlamlari va guruhlar bilan ishlash tamoyillari	261
182.	R.R. Nematova. Oliy maktabda hamkorlikdagi faoliyatning shakllanishi va uning o‘ziga xos psixologik xususiyatlari	262
183.	D. Ismoilova. Jinoyat semantikasini ifodalashining nazariy va amaliy xususiyatlari	263
184.	N.Z. Shakarova. Maktabgacha yoshdagi katta guruh bolalarini ijtimoiylashtirishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati	264
185.	Y.Sh. Shuxratova, S. Shermatova. Dramatik asarlar va nutqning hasrat konsepti	266
186.	P.Sh. Qahramonova, Sh.Sh. Qahramonova. Kulgi qo‘zg‘atuvchi ayrim leksik vositalar	267
187.	D.A. Maxmudov Ilk o‘rta asrlarda Zarafshon daryosining o‘rta havzalaridagi yirik aholi maskanlari	268
188.	D. Asqarova. Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender sifatlarini shakllantirish	269
189.	S.R. Kamolov. O‘zbek she’riyatida adabiy aloqalar va an’ana nazariyasiga oid	271
190.	N.X. Egamova. Boshlang‘ich sinfda masalalar yechish usullari	272
191.	Z.G‘. Sulaymonova. Til sathlarida birlamchi va ikkilamchi funksiyaning yuzaga chiqishi	273